

TEK DUNYA ÇOK İNANÇ
DİYALOĞA FARKLI YAKLAŞIMLAR

Editörler:

Mahmut Aydın & Süleyman Turan

hitabevi

HİTABEVİ YAYINLARI-6
ISBN 978-605-63667-6-5

© Hitabevi, Mayıs 2013
Tek Dünya Çok İnanç | Mahmut Aydın & Süleyman Turan

Genel Yayın Yönetmeni
Erdal Eş

Sayfa Düzeni
Hitabevi

Kapak Tasarımı
Uğur Polat

Baskı
Tarcan Matbaası
Zübeyde Hanım Mahallesi, Samyeli Sokak No: 15
İskitler-Ankara
Tel: 03123843435

Basım Tarihi Mayıs 2013

Hitabevi Basım Yayın Dağıtım /Erdal Eş
Bayındır Sk. No: 27/28
Kızılay-Çankaya -Ankara
Tel: 0312 4355566
erdales@hotmail.com

Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar Arasındaki Diyalog Üzerine*

George H. Tavad
çev. Süleyman Turan

Günümüz diyalog çağından önce dahi Hıristiyanlar, en iyi anlamında, Tanrı'nın insanlığa yönelik planı hakkında daha fazla şey öğrenmek için Yahudilere bakmışlardır. Bir kimse, Yahudilerle entelektüel ve dinsel karşılaşmadan doğan Hıristiyan teoloji geleneğindeki önemli ilişkilere -- ki bu ilişki sadece Eski-Ahit yorumu ve incelemesi alanında olmamıştır -- dair uzun bir liste ortaya koyabilir. Bir kimse, Hıristiyan liturjisinin çoğunun ve bunların tabiatlarının Yahudi dua geleneği içerisinde ve Yahudi fromlarıyla dua eden ilk Hıristiyanların tecrübesinden ortaya çıktığını görebilir. Yine bir kimse, Yahudilerin büyük teolojik sentezlere olan doğrudan olmayan katkısını değerlendirebilir: örneğin XIII. yüzyılda Thomas Aquinas, birkaç Yahudi âlimin söylediklerini saygı ve hürmetle alıntılamıştır. Sonuçta Yahudilerin katkısı olmasaydı, Hıristiyan geleneğinin şu an olduğundan çok farklı olacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hıristiyan düşüncesinin oluşumunda daha az etkili olan bir başka ortak daha vardır o da İslam dinidir. Hicretten sonra hiçbir devirde İslam yoluyla benzer bir zenginleştirme olmadan Yahudilik yoluyla Hıristiyanlığa yönelik bir zenginleştirmeden söz edemeyeceğimizi ifade etmeyi göze alıyorum. Kuşkusuz bu husus, Aristo mantığının İspanya ve Sicilya yolu ile Avrupa'ya girişi, ilk Fransiskan ve Dominikanların İslam'la ilgilenmesi, Raymond Lull ve Cusa'lı Nikolas'ın teolojileri ve Rönesans dönemi Hıristiyan Kabalistleri örnekleriyle kanıtlanabilir. Çağımızda II. Vatikan Konsili, Hıristiyanların Yahudilere

* George H. Tavad, "On Christians and Jews... and Muslims", *JES* 8:2 (Spring 1971).

yönelik tutumuna dair, Hristiyanlığın İslam'la ilişkisi probleminden de söz etmeyecek bir karar yayınlamayı imkânsız bulmuştur. Bunun basit bir şekilde halkla ilişkiler sanatı (Mısır, Suriye, Ürdün, Irak, Lübnan vb ülkelerdeki halkın görüşünün dikkate alınmak zorunda oluşu) ve kilise politikaları (hem Yahudilerle dostluk eğiliminde olan Amerikalı Piskoposların hem de Müslüman ülkelerde Müslümanlarla birlikte yaşayan diğer piskoposların teskin edilmesi) nedeniyle olduğunu düşünebiliriz. Bununla beraber bu örnekte sergilenen fırsatçılık, daha geniş bir birlikteliğe yönelik tarafların en içlerinde bulunan gereksinime ihanet edebilir.

Yahudilik, Hristiyan teolojisine yönelik bir meydan okuma ortaya koymaktadır. Bu (meydan okuma), hem Yahudi hem de Hristiyanların İbrahim'in varisleri oldukları ve Nuh'a, İbrahim'e ve Musa'ya olmak üzere arka arkaya gelen peygamberler aracılığıyla ahdi miras olarak adıkları iddiasından kaynaklanır. Mamafih İslam da tam olarak aynı iddia da bulunur. Kur'an, Nuh, İbrahim ve Musa'yı peygamberler arasında zikreder; Meryem ve İsa da Tanrı'nın seçkin kullarındandır. Böylece ahdin halkı olarak Yahudiliğin devam eden varlığı neticesinde Hristiyanlığın karşı karşıya kaldığı temel teolojik mesele, İslam tarafından da gündeme getirilir. Bunun yanı sıra İslam'ın semitik kökleri, onu, özellikle Eski-Ahit'le ve İsa'nın dinsel mirasıyla Modern Yahudilikte olduğundan daha açık bir tarzda ilişkilendirir. Ayrıca Muhammed'in kariyerinin diğerlerine oranla son olması gerçeği, Hristiyan-Müslüman sorununun ucunu sivrileştirir. Çünkü Müslüman'ın iddiası, Hristiyan'ın Yahudi'ye yönelik iddiası gibidir: Her ikisi de daha eski dinin yerinin yeni olan tarafından alındığı ve (öncekinin) ilga edildiği faraziyesine dayanır.

II. Vatikan Konsili'nin hazırlık aşaması esnasında, Konsil öncesi henüz yazılmamış olan *Kilise'nin Hristiyanlık Dışındaki Dinlerle İlişkisi Deklerasyonu (Declaration on the Church's Relations with Non-Christian Religions)*'nda küçük bir grup, deklasyonun son haliyle olduğundan daha teolojik olacak bir metin yazmaya çalıştı. Özelde

“Yahudiliğin gizemi” (mystery of Judaism) incelendi ve Pavlus’un Romalılara Mektubunun 11. bölümdeki doktrini, konsil deklarasyonuna dâhil etmeye yönelik bir girişimde bulunuldu. Bununla birlikte çok geçmeden böyle bir doktrin anlayışının mümkün olmadığını farkına varıldı. Grup, Hıristiyan Birliği Sekreterliği (Secretariat for Christian Unity)’nin diğer danışman ve üyelerinin Pavlus’un bu pasajının anlamı ve Hıristiyanlar ile Yahudiler arasında mevcut ilişkilerle bağlantısı noktasında aynı fikirde olmadıklarını keşfetti; *Deklarasyon*’da Romalılar 11’e eklenen bir yorum terk edilmek zorunda kalındı. O zaman dikkat/ilgi, bütün üzerinden ancak özel olarak da daha somut meseleler -- Katolikler arasında antisemitizmin kalıntıları ve “Yahudilerin Tanrı katili olması” deyimini -- üzerinde yoğunlaştı. *Deklarasyon*’a böyle bir teolojik boyut vermeye hangi sebepler engel olursa da, sonunda Konsil tarafından yürürlüğe konuldu. Ancak Hıristiyan teolojisinin açık bir tutuma varması gereken pek çok noktada metin, tamamlanmamış kaldı. Çünkü şayet Yahudiliğin, Hıristiyan kurtuluş anlayışı içindeki yeri doğru tespit edilmezse, Hıristiyan topluluğun kendisinin yeri de belirsiz kalacaktır. Yahudiliğin İsa ve havarileri hakkındaki dinsel tanımlamasına yönelik hiçbir kesin düşünceye sahip olmazsak Kilise’nin öz kimliği de belli olmaz.

Pavlus’un Romalılara Mektubu’nun yorumu doğrudan İslam’ı kapsayamaz. Çünkü bu inanç, yeni bir peygamberin iddiasıyla ayrı bir din olarak (Hıristiyanlıktan) 6. yüzyıl sonra ortaya çıkmıştır. Kitabı Mukaddes’in İsmail nedeniyle İbrahim’in torunları olarak ifade ettiği insanları ahdin halkı arasına dâhil etmek, bir Yahudi olarak Pavlus’un aklından geçmeyecekti. Buna rağmen Hıristiyan inancına henüz geçmiş bir kişi olarak Pavlus, Galatyalılar 1:17’ye göre, Arabistan bölgesine gitmiştir: “Ben de hemen insanlara danışmadım ya da Kudüs’e, yani benden önce elçi olanların yanına da gitmedim. Arabistan’a gittim.” Hiç kimse Pavlus’un Arabistandaki Yahudi diasporasına ya da Arapların kendilerine ve İsrail topraklarına sınır komşusu olan diğer kabilelere gidip gitmediğini söyleyemez. Hacer’in çocukları, Gentile sayılmazlar: Onlar da İbrahim’in ailesinin üyesidir ve ahdin çocukla-

rıdır. O zaman ileri sürülen fikir, şu şekilde göz önünde bulundurulabilir. Pavlus'un Romalılar 11'deki düşüncesi, onun konuya yaklaşımında üçüncü bir terim gözden kaçırıldığı için belirsiz kalır. İsa'dan sonra İsrail'in, İbrahim'in diğer çocuklarıyla ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Bu, üçüncü biblikal grup tanımlanmadıkça ve onun antlaşmayla ilişkisi saptanmadıkça yeterli bir şekilde yapılamaz. Bu husus, Kur'an'da ve Tek Tanrı'ya teslimiyet dininde (İslam'da) Muhammed tarafından başarılmıştır. İslam'dan önce biz, sadece ikisi bilinen, üç değişken arasındaki bir ilişkiye sahiptik. İslam'ın gelişi, İbrahim ve kendini İbrahim'e ifşa eden Tanrı hakkındaki Hristiyan tanımlaması için (ve belki de Yahudi için de) bu yüzden bir gerekliliktir. Başka bir yerde yazmış olduğum üzere "Kitap ehli birdir ve Muhammed, onların peygamberlerinden biridir."¹

Bu, beni, Müslümanlar dâhil edilmedikçe Hristiyanlar ve Yahudiler arasında faydalı hiçbir diyalogun olamayacağı şeklinde paradoksal ve -bu defalık- tehlikeli bir iddia da bulunmaya sevketti. Şu da ifade edilebilir ki Yahudi-Hristiyan diyalogunun anahtarı, İslam dininin tanıklığı ve katkısından sağlanacaktır ve Müslümanlar diyalogda ortak olmadıkça Hristiyanlar ve Yahudiler, (birbirlerine karşı) basit bir şekilde basmakalıp ifadeler kullanmaya devam edecektir. Çünkü (üçüncü grup olan) İslam'dan başka onların tek Tanrı'ya sadakatlerini yargılayacak bir başka grup yoktur. Yine onların biblikal monoteizminin değerini ölçmek için hiçbir mukayese noktası da mevcut değildir.

Ne yazık ki yakın tarih, Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki bir diyalogu imkânsız kılmaktadır. Böyle bir diyalogun çok uzak bir ihtimal olmaması için çözülmesi gereken çok fazla politik, ekonomik ve beşeri problem bulunmaktadır. Söz konusu üç din için mukaddes sayılan kutsal topraklarda sürekli bir barış sağlanmadıkça Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında hakiki bir diyalogun başlayamayacağını bile düşünmekteyim. Eğer gerçekten böyleyse Yahudiler ve Hristi-

¹ *La Religion a l'epreuve des Ides Modernes*, Paris 1970, s. 110.

yanlar arasındaki diyalog, belirsiz bir zamana ertelenmiş olacaktır. Kitap ehli üç din, Müslümanlar, diyalog yapmak için çağrılıncaya ve onlar bu daveti samimiyetle kabul edinceye dek bir araya toplanamayacaktır.